

Honfoglaló csábítás

Jubileumi beszélgetés Szabados Györggyel

Nem reflektorfényben alkotó művésztől van szó, ezért érdemes áttekinteni az életpálya főbb állomásait: Szabados György 1976-ban zenei műhelyt alapított, majd 1983-ban létrehozta a MAKUZ-t, a Magyar Királyi Udvari Zenekart. 1988-ban megalapította a Szabad Zene Nyilvánossága (SZAZEN) klubot. Méltán kedvelt nagy művei: *Az esküvő*, *A szarvassá vált fiak*, *Ballada*, *Szabó Irma vallatása*, *B-A-C-H élmények*, *Babits-kantáta*, *Idő-zene*, *A szépség szíve* és legutóbb a *Boldogasszony földje*. Markó Iván *A szarvassá vált fiak* című kompozíciójára koreográfiát írt, a darabot a Szegedi Szabadtéri Játékokon mutatták be 1984-ben, de be is tiltották. Az 1956-os magyar forradalom emlékét megidéző *Az események titkos története* című művét még 1990 előtt írta, ma is alig ismert. *A kormányzó halála* Joseph Nadj koreográfiájával Párizsban került színre 1990-ben és bejárta fél Európát. 2000-ben mutatták be a honfoglalás millicentenáriuma komponált *Jelenés* című művét. Szabados György gondolatait a Magyar Szemlében és más folyóiratokban megjelent esszéi mellett legjobban *Írások* című kötetéből ismerhetjük meg.

– *Az európai művészet zeneszerzőként, előadóművészként tart számon, évtizedek óta írsz, lapot szerkesztesz, érdeklődsz az egyetemes és a magyar történelem iránt, 1956-nak a tiltás korában is zeneművet szenteltél, barátaid elmélyült gondolkodónak és a rögtönzés mesterének tartanak. Emlékeztet az az estéd, amelyen a Sándor Kör pedagógusai számára a Zeneakadémián tartottál előadást a rögtönzésről. Miben látod az improvizáció lényegét, értékét?*

– A magyar rögtönzés szó nem igazán fedi, nem adja vissza mivoltában és mélységében azt, amit – jobb híján – idegen szóval improvizációnak, s az ennek gyakorlatában kialakult új zeneiséget improvizatív zenének (magam úgy szeretem illetni, hogy szabad zenének) nevezünk. A rögtönzés fogalma pusztán a dolog gyakorlati mivoltát jelzi; azt, hogy nem előre rögzített, bármikor pontosan megismételhető, tehát szinte szoborszerűen megalkotott, százszoros kontroll alatt meghatáro-

zott és formált, ún. műről van szó, hanem jobbra egy adott pillanatban született zenéről. A rögtönzés szó tehát inkább az esemény jellegére s egy módszerre utal. Ami valójában az élet minden váratlan, spontán cselekedetére igaz, nem csak a zenére. Az improvizáció szó, mint fogalom, a zenében többet jelent ennél. A spontán jellegén túl olyan kötelező tartalmat is, amely a jelenlét legkomolyabban vett hangja. Nem nélkülöz bizonyos elemi szándékosságot, kikívánczó lelki, kedélyi, Isten bocsá’: jelenség-attitűdöt sem. Az improvizatív zeneiség – amelynek csak vékonyka és meglehetősen kötött eszköze a variáció, hiszen az improvizáció valójában azonnali és nyilvános zeneszerzői tevékenység – s különösen az említett ún. szabad zene ezen a gyökérszinten nyugszik, ennek a lelki dimenzióknak a hangja, ezen az élő, manipulálatlan kitarulkozón áll, mely az emberi kultúrának, a zenei kifejezésnek a legősibb és végül is a legörökebb módja. Minden zene megnyilatko-

zás, sőt, valamilyen mélységű érintés és „vallomás”. Az improvizatívitás vállalásában született zene ennek a legközvetlenebb, szinte önégető alkalma és formája, mely egyben egy kultúra, egy zenekultúra vitalitását is jelenti. Ezt különösen nagy értéknek tartom ma, egy zaklatott és vajúdo világban, amelynek átalakulásában és annak újjáépüléséhez tisztább, átegetettebb, istenesebb „tégglák” szükségesegek. Hiszen lélek és szellem teremt világot.

– *A stílust és a műalkotást az eszjárás és az egyéni előadásmód határozza meg. Saját stílusod hogyan alakult, mit tartasz saját magadra jellemzőnek?*

– A stílust a lelkület, a gondolat és az ízlés szüli, alkotja meg a formálás élvezetének és az érzéki kontrollnak a bensőséges gyakorlatában. A zene mindig gyakorlat. A zenének meg kell szólalnia, azt azonosítani, ízlelgetni és kultikusan éltetni kell. A zene isten-emberi jelenlét, amit a szellem töltete és a lélek elragadtatottsága tart fenn, s amely lényünk teljes egészén át és teljes egészére hat, hiszen rezgés és áhítat. Még szórakoztatásban és öröm-varázslatában is. Stílust mindazonáltal muzsikusság és közösség együtt teremt. S ebben a földnek, a tájnak, a sorsnak és a közösségi hagyományoknak meghatározó szerepük és erejük van. A magánélettől, a lélek tágasságától és gazdagságától az egyetemességig; a szenvedéstől és a kárhózzattól a teremtő Istenig. Zenei stílusomról nehéz szólanom. Kintről másnak látszik az ember, mint amilyennek véli önmagát. Minden jelenségnek két arca van. S a kettőnek *összvelobbanása* az egy, az igazi. Az a valóság, mely később pusztán a teremtés porának, avagy a lét egy lángocskájának bizonyul, ha emlékének lesz még ideje. Az improvizatív hajlam adottság, amit – valóban – a jazz zenetörténeti jelene szabadított fel oly'

sokunkban. A „tagolatlan bőgés” pedig – Hamvas nano-mélységű kritériuma, a lélek szava – a falusi templomos kántáló öregasszonyok vég nélküli sirámos éneke, lélekszagató Isten-dicsőítése bennem. A hang ömlése, a hangba kapaszkodás, a hang ölelése ebben a mindenség-magányban. S talán a múltak hites lovasrohamai, a pentatónia végtelensége s a ritkán patakozó otthonosság-öröm. A jövőbe naponta ezek küldenek. És végül valóban, a szakrális ámulat. A dolgokban és a dolgokból zengő csoda, amely az omló hegyektől a békazenéig, a gregoriántól, Bachon és Bartókon át, vagy Zerkulától Gidon Kremerig, minden hallomást és látomást reménykedésbe von. Saját stílus? Felolvasni szeretnék a mindenségen át, a teremtésen át a szüntelen, értő szeretetbe. A megtagadhatatlan erőbe, ahol nincsen halál. Stílus ez? Nem hiszem. De igen egyszerű. Mindnyájan elérhetetlenül meg fogunk halni, s magunk után legfeljebb komposztot, vagy egy tekintet emlékét hagyjuk. S milyen ez a tekintet? Ahogy mondtad, valóban minden műalkotást, előadást az észjárás és az egyéni előadmód határoz meg. Bennem ez eképpen történik.

– *Zeneszerzőként hogyan látod a kortárs zene környezetét, divatjait s a modern zene lényegét?*

– A modernség – bevallom – már nem érdekel engem. A modernitás epizód volt, egy epizód. Az individuális és kollektív önteltségben, az egyetemes „visszaélés”-ben, az univerzális teremtő-alakító teljhatalom Istent irigylő mániakus szellemi élvezetében, szóval: a butaság egy intellektuális szellemtörténeti korszakában pankrációzó gén-gyerekek társadalmi küzdelme volt a modernitás, s tett bűvész-csodát. Istent elfedő, mesterséges világgá dicsérve és erőszakolva a látszatot, elfelejtve, hogy a kőnek is van tudata, hogy a Semmit

ugyan mi találtuk fel és éltük-éljük meg – ez valóban emberi alkotás –, de a mindenséget nem mi uraljuk, s nem mi teremtettük, mert ugyan miből teremtettük volna. A zenét magam a játékosság mentén élem. Az improvizativitás örök lényege valójában ez. De a játék komoly dolog. Zene akusztikus uralomból, de nem akusztikus hatalom gyakorlásból születhet. Bachból készen folyt az üdvösség, Bartókból a fájdalom, Hamvasból a látás, Coltrane-ből az elragadtatás. Ebből az aspektusból a kortárs modern zene pusztán korszakot jelentő jelző, terminus technicus. Nem „állító”, teljességben égő, a világot fenntartó szeretetet hangoztató érzéki boltozat, hanem csupán leíró, láttelező, tükör által homályosan szemlélődő és szembesítő hangjelenség-rend, úgyis mint személyes önfelmutatás. Legfeljebb, ha egyben s egyúttal nagy örökségek, hagyományok romjaival és romjaiból is élő artistikum. Maximum ez. Mert ugye, „Isten meghalt” a civilizált emberben. S akikben nem, azok a milliók lassacskán éhen és szomjan is halnak. Róluk nem szól már zene. A zene immár csak egy szűkös civilizáció önhitt „rejtelméről” szól.

– *Kodály koncepciója a zenei anyanyelvre épült. Karácsony Sándor szerint minden kifejezésünk alapja a nyelv. Ezt találta a nevelésben és minden fejlesztő tevékenységben fontosnak. Számodra is nyelvi kérdés a zenei nevelés?*

– A zenei nevelés – éppen azért, mert a zene személyességünkön át összeköti mivoltunk, lelkiületünk végtelenre nyitott legmélyén és az Ég végtelen tágassága köréből egyaránt ölelő istenit –, ezért az egyik legfontosabb, legmagasztosabb dolga minden közösségnek és kultúrának, de magának az embernek, az egyénnek is. A zene minősített vibráció, mint mondtam, hasonlóképpen a mindenben jelenlévő, mindent átható

szeretethez, amely minősített egyetemes erő. A kettő egymás rokona, és minden közösség tudat alatti és tudat feletti éltetője, fenntartója. A nyelv az emberi közösség eszméletének vallo-másos élő foglalata, a szeretet teremtő és árnyalt „működésének” szent terepe. A magyar nyelvet Karácsony Sándor *A magyar észjárás* című halhatatlan művében nemzet-, kultúra- és közösség-fenntartó rangra is emelte. A zene ugyanakkor a teremtésbe kivetettség küzdelmének, enyhületének, átvilágításának és vigasztalásának a nyelve, amely lényünk olyan dimenzióit is megérinti, befolyásolja és erősíti, amelyre tudatunk s főleg napi életünk aggódása nem is figyel. Holott lelkiületünk és otthonosságunk fenntartásához alapvetően nélkülözhetetlen. A zene árnyalt erő és kiegyenlítés. Ezt az erőt éltetni és működtetni kell, s nem hagyni szétforgácsolódni; a kiegyenlítés pedig ennek a működésnek transzcendens közege. A zene a létezés elemi jelensége, nélküle bekövetkezik a szétesés. Az érveket még hosszan sorolhatnám, ennek immár tapasztalati irodalma van. Kodály és a tanítványok (majd’ egy évszázadon át) ezt kellően megindokolták, stílusosan felépítették és fāradhatatlanul és örömmel szolgálták. A magyarság összeszedődésének máig a leghatásosabb eszköze volt. Miféle elme-sötétség a meghatározó itt, hogy ezt újra és újra meg kell „védeni”? Nem látták-látják a lassan generációkon mérhető társadalmi, szemléleti és jellemformáló hasznát? Vagy nem tudnak olvasni? Vagy süketek? Vagy kultúrpolitikára alkalmatlanok? Vigyáznunk kell! Belerokkanunk ebbe. Mert egy kultúra és a kultúrát szülő, éltető közösség önmagában is több nyelven beszél. Szavakkal ki nem fejezhető dolgokat kellő nyelveken és kellő méltósággal. A zene is ilyen honi nyelv. Megsüketül lassan, s tán meg is vakul, aki ezeket a nyelveket, a

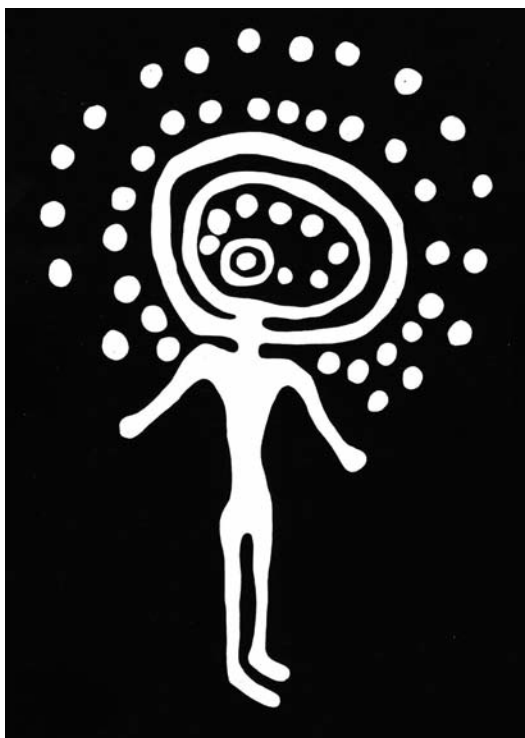
művészetek nyelvét már nem érti. Ez a lény (a saját honában) egyszerűen a szavakat sem fogja már megérteni. Ilyen nyelv a képzőművészet is, meg a film stb., hogy a metafizikáról ne is beszéljünk. A lét nem pusztán technika és tudomány. Ezeknél tágasabb, teljesebb.

– *Társadalmunk beteg. Orvos is vagy, társadalmi érzékenységed ismert. Hogyan gyógyítanád életünket, világunkat?*

– A társadalmi bajok gyógyításának is valahol, valamikor meg kell kezdődnie, hiszen általános a baj. A gyógyulás útjának nulla kilométerköve egzisztenciánk mélyén tudva-tudottan ott van, ott kell, hogy legyen. A helyzet, a helyzetünk pontos külső-belső felismerésében, azonosításában és a megoldások lényegi, variábilis és uralt gyakorlatában. A sarokba szorított pók (nincsen tudata?) mindig megtalálja a menekülés váratlan, szinte egyetlen útját. Az emberi versengő, pusztító akarat következetes logikája soha nem képes követni, átlátni és legyőzni az élet, a lét isteni eredetének

fenntartó környüretességét, az univerzumban áradó és felkaroló szolidaritást. Hiszen a félelmetes víz maga tanít meg úszni is mindnyájunkat. Az élet mindig győz. Mert a globális világ már-már torokszorító feltételek közé kényszeríti lassan póklétűvé váló világunkat, éppen ezért kell felismernünk és mélyen belátnunk, hogy ha akarunk és tudunk segíteni magunkon, (akkor az Isten is), ez a kettős természetű világ is megsegít. A „menekülés”-nek, az életrevalóságnak, a túlélésnek ez az útja. Az egyetlen útja. És mindig is ez volt. Ez volt csupán. Olykor harccal, de mindig bölcsességgel. A belső épülés, a tántoríthatatlan hit s ennek a műveletnek az öröme, a benne való nyújtózás a mindenség

csodája iránt hív és küld élni és éltetni. Ez az elsődleges. A mindennek előtti. A vállalása és magvetése önmagunknak. Csak aki Földünk gömbölyén már szertebarangolt, avatódik be mélyen, tudja meg, ismeri fel és becsüli újra nyelvünk, gondolkodásunk és izlésünk különös és elemi nagyszerűségét. Szemléletünk tágasságát, lelkiületünk jóhi-

szeműségét, világunk tönkretetten is igéző, hívogató otthonosságát. Ez a belső tér és éltes idő megint az a honfoglaló csábítás, amelynek kertjeit ápolnunk, magvait nemesítenünk, auráját szépítenünk kell. Ezt kell megszeretnünk, állítanunk és képviselnünk, megalkotnunk újra. Amelyről Bíborbanszületett Konstantin írástudója mondotta majd ezer éve, hogy a világ legkitűnőbb népe ez, csak megbékélni nem tud önmagával. Az önismeret, a mindentudás stabilitása és a teremtésben részesítő öntudatos alázat hite és bölcsessége az alapállás. S nem a mindeddig újnak mondott, ám lassan csömörébe fúló világ széteső hedonizmusa. Egészségünk – mai orvosi fogalommal élve – pszichoszomatikus alap-

kon áll. A lélek és a testi működés egységén. Ezt a régiek ugyanígy tudták. Minden ember egy kis birodalom, amit a szellem, a lélek és a test harmonikus egysége jelent. Ennek léte és élete önfenntartó képességének függvénye. Enélkül a csecsemő sem maradna életben, de egy család, egy közösség sem, mint ahogy egy ország sem. Minden „birodalom”. S a birodalom fenntartása, élete ezen hármasság egységének egészségén múlik. Az egészségügy nemcsak egészségügy, hanem a létezés, az életünk teljességének és világfelfogásának a gondja. Ezt minden téren és szinten így kell felfogni, természetes egységében ápolni, kezelni, legfőképpen pedig jó karban tartani. És ez kellően átgondolt intézményesíthettség dolga is.

– *Isten számodra nem absztrakt fogalom, hanem élő valóság. Miként gondolsz életedre s az örökkévalóságra?*

– Tudunk kell persze, hogy ez a civilizáció, amelyben ma élünk, maga is „birodalom”, de ez a birodalom – éppen gondolkodásának önhittségbe torkollott szükössége s annak tehetetlensége okán – immár rogyadozóban van. Ezek évszázados folyamatok, s a következmények – már ameddig éltető szellemünk még kitart – valamiféle szétporladást feltételeznek. Ilyenkor a lét mindig alapjára áll vissza; gyomorrontás után koplalásra, majd főtt rizsre, almapürére. Nem folytatom. Hit kell, még az almapüréhez is. Az idő ilyenkor leegyszerűsödik, s ismét közelebb kerül az örökkévalóság nyugalma-hoz. S ez a Mindenható bennünk is nyújtózó nyugalma. A biztatás, a hűség, a megerősödés, a gyógyulás nyugalma. Ő bennünk is munkál.

Deme Tamás